

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی

سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۱۸

تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۱۲/۰۱

صفحات: ۴۰-۱۷

مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران: الگوی یابی در فرهنگ عمومی

امید نوبخت

دکترای مدیریت راهبردی فرهنگی، مدرس دانشگاه.

محمد سمیعانی*

دکترای علوم ارتباطات، عضو هیات علمی دانشگاه علوم انتظامی امین.

داود دعاگویان

دکترای علوم ارتباطات، عضو هیات علمی دانشگاه علوم انتظامی امین.

چکیده

زمینه و هدف: همواره اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران وجود داشته است. ارائه الگوی

مناسب مدیریت این اعتراضات در ایران مبتنی بر فرهنگ عمومی هدف این مقاله بود.

روش: نوع تحقیق توسعه‌ای و کاربردی، روش آن دلفی، توسط صد خبره دنبال شد. روایی

پرسشنامه‌ها توسط پنج خبره و پایایی آن با آلفای کرونباخ، بدست آمد. به دلیل کمبود خبرگان

در دو حوزه فرهنگ عمومی و امنیت، از تمام حجم نمونه استفاده شد.

یافته‌ها: ریشه‌های اعتراضات اجتماعی در ایران و شیوه‌های مدیریتشان در مفاهیم سیاسی،

فرهنگی، هویت، علمی، سطح راهبردی، میانی و تاکتیکی، گنجانده شد. و با لحاظ فرهنگ

عمومی، در ابعاد ساختاری، گفتمانی، ارتباطی، رفتاری با نه مؤلفه و بیست‌وشش شاخص، مبنایی

برای ارائه الگوی مدیریتشان قرار گرفت.

نتیجه: چون ابهام، پیچیدگی و گستردگی فرهنگ عمومی و امنیت در ایران، ارائه الگوی پایانی

مدیریت اعتراضات اجتماعی را با سختی مواجه می‌نماید، امید است این تحقیق بتواند در این

زمینه رهگشا باشد.

واژگان کلیدی: اعتراضات اجتماعی و فرهنگی، فرهنگ عمومی، مدل، مدیریت.

مقدمه

آسیب‌های اجتماعی در سال‌های اخیر در حوزه‌های داخلی با افزایش شکاف‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌ویژه فاصله مردم و برخی از مسئولین و میان مسئولین، متأثر از عواملی چون جهانی‌شدن و توسعه و ترویج فرهنگ رفاه، بیش‌ازپیش افزایش یافته است تا جایی که بسیاری از تشکل‌های مردمی اوایل انقلاب منحل، ادغام و یا دچار رویکرد دنیاگرایی شده‌اند. با توجه به اینکه در سال‌های اخیر به مناسبت‌های گوناگون مانند برگزاری انتخابات‌ها، بروز مشکلات اقتصادی، اختلافات مسئولین، مشکلات و بلایای طبیعی همچون ریزگردها و زلزله و... در کشور، شاهد بروز اعتراضات اجتماعی و ناراضی‌هایی بوده‌ایم، بنابراین پرداختن به مدیریت این‌گونه اعتراضات با شیوه‌های گوناگون ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. از دیگر سوی، برای رسیدن به نظامی پایدار و دارای انسجام تأکید بر سرمایه‌های موجود در فرهنگ عمومی و بهره‌برداری از آن برای برقراری امنیت و توزیع خدمات اجتماعی و ارتقا روحیه همستگی ملی و اجتماعی از اهمیت بالایی برخوردار است. شناسایی ریشه‌ها و مبانی بروز این‌گونه مشکلات و شناخت و چگونگی بهره‌برداری از فرصت‌های موجود در فرهنگ عمومی جامعه از اهمیت بالایی برخوردار است. محور اصلی این بحث بر ثروت انباشته و عظیم در فرهنگ عمومی تأکید دارد. این موضوع از چنان اهمیتی برخوردار است که مقام معظم رهبری طی سال‌های گذشته بارها پیرامون اهمیت فرهنگ و فرهنگ عمومی تأکید نموده و نسبت به الگوهای راهبردی فرهنگی دشمنان که در شبیخون فرهنگی و جنگ نرم تجلی یافته است، هشدار داده‌اند: ((در زمینه فرهنگ فرصت نشد آقایان گزارشی بدهند من یک جمله عرض می‌کنم: به کارهای سطحی نباید اکتفا کرد. به کارهای عمیق‌تر، کارهای بنیانی‌تر، کارهایی که از یکی‌شان ده‌ها کار صادر می‌شود و نشات می‌گیرد، توجه کنید. من یک‌وقتی نسخه‌ای از آن کارهای عمیق لازم را به آقای رئیس‌جمهور دادم همان‌ها باید دنبال می‌شد. در باب فرهنگ باید به‌شدت مراقبت شود که ما به فرهنگ مهاجم کمک نکنیم. فرهنگ مهاجم خطرناک است. اگر ما فرهنگ عمومی کشور و فرهنگی که نخبگان، مردم و قشرهای گوناگون را به سمت یک هدفی هدایت می‌کند، نتوانیم از آسیب دشمن محفوظ بداریم، کار، خیلی مشکل خواهد شد. هر چه شما تصمیم بگیرید، این‌ها می‌آیند خرابش می‌کنند و جور دیگری منعکس خواهد شد)). (سخنرانی با اعضای دولت، ۱۳۹۱/۶/۲). در باب ضرورت پرداختن به فرهنگ عمومی در مدیریت اعتراضات اجتماعی در ایران می‌توان به این نکته اشاره نمود که بی‌توجهی به فرهنگ عمومی کلیه تعاملات، کنش‌ها و روابط متقابل و حتی اهداف و جهت‌گیری‌ها را در سطح خرد و کلان دچار آسیب می‌نماید. در واقع، هر نوع برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری به‌ویژه در مدیریت اعتراضات که بعضاً ناگهانی شکل می‌گیرند، بدون در نظر گرفتن فرهنگ عمومی، اختلال و بی‌نظمی به همراه خواهد داشت و

_____مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران: الگویابی در..... ♦

سبب اتلاف هزینه‌ها و سرمایه‌های مادی و معنوی خواهد شد. این نوشتار با هدف (شناسایی مهم‌ترین اعتراضات و اغتشاشات جامعه امروز ایران و ریشه‌های بروز آنها از یک سو، همراه با شناسایی مهم‌ترین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های موجود در فرهنگ عمومی جامعه درصدد دستیابی به دیدگاهی پیرامون چگونگی مدیریت این‌گونه اعتراضات در ایران بر اساس فرهنگ عمومی ایران امروزی باشد).

ایران در سال‌های اخیر به دلایل گوناگون همچون برگزاری انتخابات‌ها؛ بروز مشکلات اقتصادی، اختلافات مسئولین، مشکلات و بلایای طبیعی همچون ریزگردها و زلزله، تأثیرگذاری تبلیغات و رسانه‌های خارجی و...، آبدستن بروز اعتراضات اجتماعی و نارضایتی‌ها شده است. موضوع کنترل، هدایت و مهار این‌گونه اعتراضات با کمترین هزینه مورد توجه و تأکید مسئولین نظام بوده است. پرداختن به شیوه‌ها و راهکارهای مدیریتی این‌گونه اعتراضات، با ابزارهای سرکوب‌گر و سخت‌ضمن بالا بردن هزینه‌های مادی، روحی و روانی، از نظر نگاه تبلیغاتی و رسانه‌های معاند بستری برای سوءاستفاده علیه نظام شده است. بنابراین مدیریت این‌گونه اعتراضات با شیوه‌های نرم و فرهنگی، می‌تواند زمینه بهبود مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی را با بالا بردن نرخ سرمایه‌های اجتماعی نظام، در ایران فراهم نماید. یکی از عرصه‌هایی که می‌توان در راستای برقراری امنیت نرم و پایدار به آن پرداخت، سرمایه‌های موجود در فرهنگ عمومی و بهره‌برداری از آن برای برقراری امنیت و توزیع خدمات اجتماعی و ارتقا روحیه همبستگی ملی و اجتماعی است. با توجه به آنچه آورده شد مسئله اصلی این تحقیق آن است که الگوی مناسب مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران، مبتنی بر فرهنگ عمومی، کدام است؟

ادبیات تحقیق

جنبش‌های اجتماعی و اعتراض

بررسی مفهومی اعتراضات اجتماعی مستلزم تأمل در واژه‌های پیرامونی یا نزدیک به آن است. در این راستا مهم‌ترین و کلیدی‌ترین واژه نزدیک به آن که در خور توجه می‌باشد، جنبش‌های اجتماعی است که برخی آن را مجموعه‌ای از کنش‌ها و تلاش‌ها از سوی مجموعه‌ای از افراد که به شکل کم‌و‌بیش پیوسته به سمت هدف خاصی حرکت می‌کنند یا به آن گرایش دارند، کرده‌اند (Banks, 1972:7). از جمله واژه‌های دیگری که با آن رابطه نزدیکی دارند و نسبت به آن عام‌تر است یا رابطه عام و خاص دارند، عبارت‌اند از رفتار جمعی، کنش یا اقدام جمعی، اعتراض اجتماعی، تعارض یا تضاد اجتماعی، اقدام مستقیم و خشونت اجتماعی (مشیرزاده، ۱۳۸۱: ۱۱). اوپرشال بر بعد عمومی و غیرعادی کنش‌های جمعی و تهدید آن علیه گروه‌های موجود و

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ —
توانایی آن برای تبدیل شدن به کارگذار تغییر اجتماعی تأکید می‌نماید
(Oberschal, 1993:1).

برخی اندیشمندان به‌جای کنش جمعی از مفهوم اعتراض استفاده می‌کنند، به‌عنوان مثال لیپسکی اعتراض را کنش سیاسی که ویژگی آن نمایش‌های غیرعادی است که گروه‌های تقریباً بی‌قدرت آن را انجام می‌دهند، تعریف کرده است (مشیرزاده، ۱۳۸۱: ۱۲). گاسفید اعتراض را صورت غیردائمی‌تری از کنش جمعی می‌داند که به شکلی خودجوش برنامه‌ریزی نشده و مقطعی شکل می‌گیرد (Gusfield, 1970: 80) به نقل از مشیری، (۱۳۸۱: ۱۲). بنابراین، این تعریف اعتراضات برنامه‌ریزی شده را از مصادیق خود خارج می‌کند (Lofland, 1985:4-5). لافلند اعتراض را نوعی کنش می‌داند که شامل گردهمایی‌ها، رویدادها و... رفتار جمعی می‌شود و زمینه‌های مرکب از رفتارهای جمعی دیگر، آن را تسهیل یا در راه آن مانع ایجاد می‌کنند (Lofland, 1985:29). خشونت سیاسی نیز به حملات جمعی در درون یک اجتماع سیاسی علیه رژیم سیاسی و کنشگران آن از جمله گروه‌های سیاسی، متصدیات امور و سیاست‌های آن است. این نوع حملات متضمن تخریب فیزیکی یا تهدید آن است (Gurr, 1970:3-4). در کل، از نگاه نظریه‌پردازان همه مفاهیم فوق به نوعی در مفهوم جنبش‌های اجتماعی جای دارند، چراکه یا جزء آن هستند و یا ذیل رفتارهای جمعی و یا یکی از کنش‌های جمعی که ممکن است از نوع اعتراض باشند یا اقدام مستقیم. ولی در کل همه این پدیده‌ها از عناصر تشکیل‌دهنده عرصه عمومی زندگی اجتماعی‌اند و در درون آن انجام می‌شوند.

فرهنگ و فرهنگ عمومی

فرهنگ واژه‌ای پارسی است که از نظر لغوی از دو جزء فر و هنگ ترکیب شده. فر به معنای جلو، بالا و پیش است و هنگ از ریشه اوستایی تنگ است که به معنای کشیدن و فرهیختن و فرهنگ به معنای فرهنگ می‌باشد که مرادف علم، دانش و ادب است. و معنای دیگر آن عقل و خرد است (دهخدا، ۱۷۱۳۲: ۱۳۷۷). همچنین، در فرهنگ دهخدا فرهنگ با ریشه ادوکا که به معنای کشیدن و تعلیم و تربیت می‌باشد نیز آمده است (دهخدا، ۱۳۷۳: ۲۶۶). همچنین، این واژه در زبان فارسی به معنای دانش، حرفه و علم، فنون و ورزش‌ها، هنر، آموختن، و بکار بستن نیز آمده است (روح‌الامینی، ۱۳۷۹: ۱۲). از نظر اصطلاحی، تعاریف زیادی از فرهنگ شده از جمله تیلور که آن را مجموعه‌ای پیچیده از دانش‌ها، باورها، هنر، اخلاقیات، حقوق، آداب و دیگر عادات و توانایی‌هایی که انسان به‌عنوان عضو جامعه دارد (کوزر و دوزنبرگ، ۱۳۷۸: ۴۴). در تعریف فرهنگ عمومی دو جهت عینی و اعتباری وجود دارد، یعنی در تعریف آن نمی‌توان مبنا و تکیه‌گاه را صرفاً مبادی خارجی عینی مانند خورشید و زمین دانست، بلکه بخشی از تعریف

مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران: الگوبابی در..... ♦

ما از فرهنگ عمومی ناشی از نگاه ما به این اصطلاح است. در کتب علوم انسانی فرهنگ عام معادل (GENERAL CULTURE) و بیانگر عناصر مشترک در یک حوزه فرهنگی است که با واژه فرهنگ عمومی کاملاً متفاوت است. در این باب (common culture) نیز بکار رفته که معنای آن فرهنگ مشترک و بیانگر عناصر مشترک بین دو حوزه فرهنگی است. گاهی نیز اصطلاح (culture) popular یا (folklore) به معنای فرهنگ عامه بکار برده شده است که واحدی به فرهنگ عمومی نزدیک است اما عین آن نیست (نوربخش، ۱۳۸۸: ۲۵۶). برخی چون سی اس برن فولکلور را چنین تعریف می‌نمایند: ((فولکلور در واقع نحوه جهان‌بینی و روانشناسی انسان عامی و اندیشه او در باب فلسفه، دین، علوم، نهادهای اجتماعی، تشریفات و جشن‌ها، ترانه‌های عامیانه و ادبیات شفاهی است)) (بیهقی، ۱۳۶۵: ۱۹). گاهی نیز فرهنگ عام به معنای عامه ملازم با جامعه روستایی و انبوه در مقابل جامعه هسته‌ای شده است و در مقابل فرهنگ نخبه قرار می‌گیرد. از نظر طرفداران مکتب فرانکفورت، این عبارت برای نقد جامعه سرمایه‌داری به کار می‌رود و ملازم با اصطلاح صنعت فرهنگ است، که گاهی هورکهایمر و آدرنو به کار برده‌اند. این فرهنگ در جوامع صنعتی زمینه ایجاد توده پراکنده و بی‌نام‌ونشان جهت پذیرش سلطه سرمایه‌داری تلقی می‌شود (آزاد ارمکی، ۱۳۸۷: ۷۵).

عده‌ای نیز آن را صرفاً توصیف مردم نمی‌دانند، بلکه آن را فراورده‌ی کسانی می‌دانند که نگرش پدروار و مصرف زیاد را می‌پذیرند (گولد، ۱۳۷۶: ۶۳۶) و عده‌ای دیگر مانند مورن بر شیوه تولید این فرهنگ که از طرح‌های تولید صنعتی انبوه پیروی می‌کنند تأکید دارند (مورن، ۱۹۶۲: ۸۶). در کل می‌توانیم ترکیب (public culture) را معادل فرهنگ فراگیر عمومی یا همان فرهنگ عمومی دانست. یعنی آن فرهنگی که نسبت به افراد جامعه عمومیت و شمولیت دارد و از هر قشر اعم از تحصیل کرده و غیره را شامل می‌شود (فیاض، بیتا: ش ۸ و ۹).

در تعریف دیگر، فرهنگ عمومی عبارت است از مجموعه منسجم و نظام‌یافته از اهداف، ارزش‌ها، عقاید، باورها، رسوم و هنجار مردم متعلق به یک جامعه بزرگ (قوم یا ملت) که رفتارهای عمومی مردم را شکل می‌دهد و شامل تمامی فعالیت‌های مبتنی بر اندیشه یا عادت است. این حوزه شامل سه بخش است: اطلاعات و دانش عمومی، گرایش و عواطف عمومی، رفتارها و منش عمومی (انصاری، ۱۳۹۸: ۳).

فرهنگ عمومی

بر اساس تعاریف موجود در باب فرهنگ عمومی می‌توان در جهان غرب پیرامون تعابیر و تعاریف مرجع در زمینه فرهنگ عمومی، تقسیمات ثنایی و ثلاثی را پیگیری نمود:

تقسیم ثنائی

الف) گروهی که به پیروی از مالدینوفسکی «فرهنگ عمومی» را تعبیری برای «فرهنگ جهانی» بکار می‌برند و بر اساس آن نظر خود را در مورد فرهنگ، حدود، تحولات و شیوه دگرگونی و انواع آن مطرح می‌نمایند. این گروه بر رابطه فرهنگ و کنترل جهانی آن توسط نهادهای بین‌المللی تأکید دارند. آنها بر کارکرد جوامع و روابط بخش‌های گوناگون جوامع به عنوان فرصتی برای رسیدن به انسجام اجتماعی و همبستگی اجتماعی می‌نگرند (آزاد ارمکی، ۱۳۸۷: ۱۰۷).

ب) در مقابل گروه دیگر به تبعیت از ریوتر «فرهنگ عمومی» را تعبیری برای «فرهنگ ملی» بکار می‌برند. از نظر این گروه فرهنگ عمومی در مقابل خرده‌فرهنگ‌های گروهی یا قومی به کار می‌رود. بر اساس نظر آنها فرهنگ عمومی همان شیوه زندگی رایج در بین مردم جامعه است (آمال، ۱۳۸۰: ۱۳۵-۱۲۰).

تقسیم ثلاثی:

مطابق این نگرش در خصوص فرهنگ عمومی در غرب سه نظریه فرهنگ عمومی جامعه توده‌وار، نظریه جبر فناوری اطلاعات و نظریه اقتصاد سیاسی وجود دارد (آزاد ارمکی، ۱۳۸۷: همان).

مبانی نظری

هرچند بررسی و مطالعه جنبش‌ها و اعتراضات اجتماعی در عمق تاریخ و در دیدگاه‌های ارسطو و افلاطون قابل توجه است، اما مطالعات جدیدتر آن را باید از قرن ۱۹ به بعد جستجو کرد. بیشتر اختلاف‌ها در این دیدگاه‌ها به این برمی‌گردد که آیا این جنبش‌ها و اعتراضات بستر وقوع تحولات اقتصادی و امری عادی است یا اینکه به‌عنوان گسستی در حیات جامعه و پدیده‌ای آسیب‌شناختی است. در این راستا، بررسی نظرات برخی چون مارکس، دورکیم، لوبون و ماکس وبر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مارکس نسبت به تحولات اجتماعی برداشت ساختاری دارد و کانون توجه او ساختار اقتصادی و اجتماعی یعنی الگوهای کلان اجتماعی و ترتیبات نهادی است. از نظر او تحولات عمده اجتماعی - اقتصادی نتیجه انقلاب‌های اجتماعی است و خود انقلاب‌ها نیز نتیجه نیروهای تولید (سطح فناوری، ابزار فنی، سازمان کار اجتماعی) و روابط تولید (روابط مالکیت و توزیع درآمدها) است (آرون، ۱۳۵۴: ۱۶۵). او به نقش تاریخ‌ساز انسان نیز به‌صورت محدود تأکید دارد و می‌گوید انسان‌ها تاریخ خود را می‌سازند، اما نه آنطور که خود

_____مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران: الگویابی در..... ♦
می‌خواهند یا در شرایطی که خود انتخاب می‌کنند، بلکه شرایطی از گذشته بر آنها وارد شده و بر آنان اثر می‌گذارد (Marx, 1985: 10). در هر حال، او گسترش و سیطره تضادهای طبقاتی را عامل جنبش‌ها، اعتراضات و تضادهای اجتماعی می‌داند.

دورکیم نسبت به اعتراضات اجتماعی نگاه کارکردی دارد و در این راستا به مفاهیم همبستگی و وجدان جمعی را مطرح می‌کند. مطابق نظر او اجزای جامعه و ساختارهای اجتماعی در جهت افزایش ثبات و همبستگی به کارکرد کل جامعه کمک می‌کنند. (Macdonis and plummer, 1997: 19). به اعتقاد او، همبستگی اجتماعی در جوامع ساده‌تر که در آنها تمایز شکل نگرفته، به این معنی که همانندی و وحدت ارزش‌ها و احساسات اجتماعی آنها بالاست.

گوستاو لوبون معتقد است افراد وقتی در گروه‌های بزرگ قرار می‌گیرند، کنش‌های متفاوتی به نسبت زمانی که در درون گروه‌های کوچک‌تر هستند، نشان می‌دهند و این یعنی روح فردی در جمع محو می‌شود و آنها متمایل به اطاعت از سائقه‌های غریزی می‌شوند، هیجان‌پذیری آنها بالا می‌رود و با غلبه احساسات بر تعقل همه چیز را یکجا قبول یا رد می‌کنند و در نتیجه قدرت آن‌ها در برابر مخالف کم می‌شود و به شدت متعصب می‌شوند. (لوبون، ۱۳۶۹: به نقل از مشیر زاده: ۳۶). ویلفردو پارتو معتقد است که تاریخ پیایی آمدن اشرافیت‌هاست و هرچند که تاریخ گورستان اشرافیت‌هاست، اما مرگ اشرافیت‌ها با پیروزی توده‌ها همراه نیست، بلکه اشرافیت یا اقلیت جدیدی به قدرت خواهد رسید. بدین ترتیب، همه حرف‌هایی که متوجه اهداف آرمانی هستند و ایجاد تغییر در روال سنتی جوامع را امید می‌دهند را مبتنی بر پندار می‌داند که با آنچه در اول کار توسط فاعلان رفتار تعیین شده بود، تناسب ندارد (آرون، ۱۳۶۳: ۱۵۴). او مفاهیم آزادی، برابری، پیشرفت را همچو وردی‌هایی که اقوام ابتدایی برای ایجاد اعتدال در اعمالشان بکار می‌بردند، بی‌محتوا و غیرقابل تصدیق می‌داند که برای لاپوشانی و مقبول جلوه دادن کنش‌های انسانی به کار می‌آیند. (کوزور، ۱۳۷۶: ۵۱۵). از دیگر کسانی که در این زمینه نظریه‌پردازی نموده ماکس وبر است. او برخلاف مارکس و دورکیم که به سطح کلان ساختاری توجه داشتند، به سطح خرد کنش توجه و تأکید داشت و به دنبال این است که ببیند کنشگران چگونه معانی اجتماعی را می‌سازند (Macionis & Plummer, 1997: 22). و کنش‌ها را به چهار دسته تقسیم می‌نماید: (آرون، ۱۳۶۳: ۲۱۰-۱۱)

الف) کنش عقلانی معطوف به هدف. ب) کنش عقلانی معطوف به ارزش. ج) کنش عاطفی. د) کنش سنتی.

در کل، عمده‌ترین نظریه‌های مربوط به علوم اجتماعی تا دهه ۱۹۷۰ سه جامعه توده‌ای، رفتار جمعی و نظریه‌های روان‌شناسی است که هر سه بر فرد، کانون‌های خرد و چگونگی ظهور به‌جای پرداختن به فرایند آن تأکید دارند (McAdams, 1988: 695). جنبش‌ها تا دهه هفتاد

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———
 عمدتاً متأثر از سه جریان فاشیستی، کمونیستی و جهان سومی بودند، اما به تدریج جنبش‌های جدیدتری تحت تأثیر جوامع سیاسی دموکراتیک، مدنی و کثرت‌گرا که در آن‌ها انجمن‌ها و مجامع داوطلبانه وجود داشت، شکل گرفت. این جوامع غیر توده‌ای بودند. هدف این جنبش‌ها دفاع از جامعه در مقابل دولت و مداخله آن در قلمرو خصوصی و یا اقتصاد بازار بود (Cohen, 1985: 65-73-672). بین این جنبش‌ها در نقاط مختلف جهان نوعی پیوند و ارتباطات فراملی وجود دارد. جنبش‌های جدید نوعی کثرت‌گرایی و همزیستی را بجای ایجاد محیط امنیتی شدید پیشنهاد می‌نمایند و اهداف آن‌ها نوعی خیزش را به شیوه‌های نرم نشان می‌دهد.

جدول شماره ۱: مقایسه جنبش‌های قدیم و جدید

حوزه‌های تفاوت	جنبش‌های قدیم	جنبش‌های جدید
کنشگران	گروه‌های اقتصادی، اجتماعی به‌عنوان گروه و برای منافع گروه عمل می‌کنند و تعارض آن‌ها بر سر مسائل توزیعی است.	گروه‌های اقتصادی، اجتماعی به‌صورت گروه عمل نمی‌کنند، بلکه بر اساس وابستگی‌های دیگر عمل می‌کنند.
مسائل	رشد و توزیع اقتصادی، امنیت نظامی و اجتماعی، کنترل اجتماعی.	حفظ صلح، محیط‌زیست، حقوق بشر و صورت‌های کاری، که موجب از خودبیگانگی نشوند.
ارزش‌ها	آزادی، امنیت مصرف و پیشرفت مادی خصوصی.	خودمختاری و هویت مشخص در مقابل کنترل تمرکز یافته و مانند آن.
مدل‌های عمل	۱- داخلی: سازمان‌دهی رسمی، انجمن‌های نمایندگی وسیع. ۲- خارجی: نمایندگی منافع به شکل کثرت‌گرایانه، رقابت حزب و حکومت اکثریت.	۱- داخلی: غیررسمی بودن، درجه پایین تمایز افقی و عمودی. ۲- خارجی: سیاست اعتراض بر اساس تقاضاهایی که عمدتاً به شکل منفی صورت‌بندی می‌شوند.

مطابق آنچه در جدول بالا مشاهده می‌شود، جنبش‌های جدید نوعی کثرت‌گرایی و همزیستی را بجای ایجاد محیط امنیتی شدید پیشنهاد می‌نمایند و اهداف آن‌ها نوعی خیزش را به شیوه‌های نرم نشان می‌دهد. دوره‌ها و واژه‌هایی چون منافع مشترک، ایجاد شک و تردید، پیکار سیاسی، هدف قرار دادن کسب قدرت را از اهداف اصلی اعتراضات اجتماعی می‌داند (دورژه، ۱۳۵۸: ۲۳۲). در باب فرهنگ عمومی در ادبیات جامعه‌شناسی و ارتباطات غرب سه نوع نظریه درباره فرهنگ عمومی به وجود آمده است:

الف- نظریه فرهنگ عمومی جامعه توده‌وار:

این نظریه یکی از سه مکتب فکری است که در جهان غرب بیشتر مورد بحث قرار گرفته و در بین نخبگان و دولتمردان غرب زده ممالک اسلامی نیز معمول است. جامعه توده‌وار، وسایل ارتباطی توده‌وار یا جمعی، و فرهنگ توده‌وار یا عامه اجزای این نظریه است. جامعه توده‌وار به نوعی از جامعه اشاره می‌کند که در آن روابط میان افراد به علت صنعتی و مدرن شدن شکل توده‌ای به خود گرفته و ازدیاد جمعیت به ویژه در شهرهای بزرگ عامل اصلی آن است. طبق نظریات طرفداران این مکتب، خاستگاه فرهنگ توده‌وار یا فرهنگ عامه، یکی از نتایج این فرآیند است. می‌توان به سادگی اذعان داشت که فرهنگ توده‌ای همان فرهنگ عامه است که با شیوه‌های صنعتی تولید انبوه و در بازار با سود به جمعیت انبوه مصرف کننده عرضه می‌شود. رشد این فرهنگ به معنای آن است که فرهنگ‌هایی که پولساز نیستند و نمی‌توانند تولید انبوه داشته باشند (تولیداتی نظیر هنر و فرهنگ بومی جایی برای ادامه حیات ندارند (آزاد ارمکی، ۱۳۸۷: ۸۷).

این نظریه با ارائه یک تعریف دقیق از مفهوم جامعه توده‌ای معتقد است که صنعتی شدن و شهری شدن در جهت آنچه ذره‌گرایی نامیده می‌شود، به کار گرفته می‌شوند؛ یعنی جامعه توده‌ای از افراد پراکنده تشکیل شده که هیچ نوع رابطه منسجم معنادار یا اخلاقی با یکدیگر ندارند. این مردم در ظاهر ذرات پراکنده یا واقعی تلقی نمی‌شوند، اما گفته می‌شود که ارتباط بین آنها صرفاً قراردادی، سرد و فاقد انسجام است و به هیچ وجه اعضای یک جامعه یکپارچه محسوب نمی‌شوند (استریاتی، ۱۳۸۰: ۲۸، به نقل از آزاد ارمکی، ۱۳۸۷: ۷۹). در چنین فضای فرهنگی ایمان دینی و حقایق مربوط به جوامع کوچک از بین رفته و جای خود را به حضور غیراخلاقی و فردگرایی عقلانی ناهنجاری سکولار که ملازم با ظهور مصرف انبوه و فرهنگ توده‌ای، یعنی جانشین‌های اخلاقی در یک جامعه توده‌ای است، می‌دهد. این فرهنگ که مورد حمایت اصحاب مکتب فرانکفورت و افرادی چون هورکهایمر است، از نظر برخی چون استریاتی پست، کم‌اهمیت، سطحی، مصنوعی و متحدالشکل است که نقاط قوت فرهنگ‌های عالی و بومی را سست کرده و نقش روشنفکران را در تثبیت سلیقه فرهنگی به چالش می‌طلبد (آزاد ارمکی، ۱۳۸۷: ۷۹). آنچه اغلب طرفداران این نظریه به دنبال آن هستند، سیطره ارزش‌های فرهنگی غرب بر سایر کشورها یا همان غربی شدن، اروپایی شدن و یا آمریکایی شدن است که از آن به رویکرد یکسان‌سازی فرهنگی نیز یاد می‌شود (صالحی امیری، ۱۳۸۷: ۱۶۸).

ب- نظریه جبر فناوری اطلاعات

این مکتب نیم‌قرن پیش در بحث‌های مربوط به فرهنگ و ارشاد جامعه و وسائل ارتباط جمعی

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———

خود را در تعبیر معروف «دهکده جهانی» نشان داد. این مکتب معتقد است که: ((جهانی شدن بر حساسیت‌ها و تفاوت‌های ملی اثر گذاشته و از آن می‌کاهد. لذا، تعقیب اصول مبتنی بر این حساسیت‌ها و برجسته کردن نشانه‌ها و وجوه متمایز فرهنگی دیگر در اولویت اصلی نخواهد بود. تولیدات فرهنگی همچنان بیانگر سنت‌های فرهنگی ملی هستند و فقط در سرزمین خودشان چرخش دارند. هنرهای دیداری و شنیداری، ادبیات و به طور فزاینده‌ای رسانه‌های الکترونیکی همچنان خوراک‌دهنده تحلیل هر ملت هستند... اما بخش رو به افزایشی از تولیدات فرهنگی ترکیب صنعتی به خود گرفته است... در شبکه‌های فراملی به چرخش درمی‌آید، از سوی انبوه مصرف‌کنندگان دریافت می‌شود؛ مصرف‌کنندگانی که می‌آموزند تا مخاطبان ناسرزمینی باشند. آنچه رونا اریتس مردم‌شناس برزیلی یک فرهنگ توده‌ای بین‌المللی می‌نامد. این اجتماعات بین‌المللی تماشاگر از اهمیت تفاوت‌های ملی می‌کاهد. بخصوص نسل‌های جوان فعالیت‌های فرهنگی خود را با اطلاعات و شیوه‌های همگن شده‌ای همسان می‌کنند که جدا از بافت سیاسی، مذهبی یا مذهبی خود، از جوامع متفاوت می‌شود)). (کانکلینی، ۱۳۷۹: ۲۵۱). در این رابطه، برخی برداشتن سواد آماری برای دستیابی به زندگی بهتر در عرصه جامعه تأکید دارند (حاتمی، ۱۳۹۸: ۲۷). همچنین، برخی نیز بر توان تعلیمی و تثبیتی رسانه‌ها در عرصه فرهنگ پذیری در حوزه‌های عمومی تأکید دارند و در مورد پوسته فرهنگ بر توان تغییر رفتارها و الگوهای اجتماعی، در جهت فرهنگ‌گرایی تأکید می‌نمایند (قجر و مهمانلی، ۱۳۹۶: ۶۳).

ج- نظریه اقتصاد سیاسی

نظریه اقتصاد سیاسی، سومین مکتب مطرح در قبال فرهنگ عمومی است. مارکسیست‌ها، نومارکسیست‌ها مانند آلون آلتوسر و آنتونیو گرامشی، چپ جدید و کسانی که نسبت به جامعه دیدگاه سوسیالیستی دارند، حامیان این نظریه را تشکیل می‌دهند (صالحی امیری، ۱۳۸۷: ۴۳). نظریه اقتصاد سیاسی دایره بسته شده در مکتب توده‌وار را مورد سؤال قرار می‌دهد و این پنداشت را مطرح می‌سازد که رسانه‌های ارتباط جمعی و وضع فعلی زندگی مدرن آن‌قدرها هم باعث فرهنگ توده‌وار و ابزار شکل دادن به آن نیستند، بلکه آن‌ها مجاری انتقال محتوای فرهنگی هستند، محتوایی که مستقل از آن رسانه‌ها شکل توده را به خود گرفته‌اند. آلتوسر در راستای تغییر الگوی اقتصاد سیاسی مارکس معتقد است که ((هر یک از ساختار-ایدئولوژیک، سیاسی و... در شبکه بزرگ‌تر روابط اجتماعی تشکیل‌دهنده جامعه‌ای سرمایه‌داری از نوعی استقلال نسبی برخوردار است. در این چارچوب جامعه سرمایه‌داری کلیت است، اما درعین حال ساختاری است که مرکز سازمان‌دهی ندارد. بدین ترتیب، او به‌جای تعیین بخشی مستقیم که بر اساس آن زیربنای اقتصادی رونما را تعیین می‌کند، جامعه سرمایه‌داری را شبکه‌ای از ساختارهای

_____مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران: الگویابی در..... ♦

درهم‌تنیده می‌داند که دارای استقلال نسبی است)). (ادگار، ۱۳۸۹: ۲۷). آنتونیو گرامشی در این باب با بررسی مفهوم هژمونی می‌گوید طبقه سرمایه‌داری مسلط نه فقط از طریق تهدید به اعمال خشونت، بلکه از طریق عرضه منطقی و متقاعدکننده ایده‌ها و تجارب خود به‌عنوان امور طبیعی و معتبر، حکومت می‌کند. این امر از طریق نهادهای جامعه مدنی مانند رسانه‌های جمعی، کلیسا، مدارس و خانواده انجام می‌شود. با این حال، دقیقاً به این دلیل که این روایت مبتنی بر هژمونی در مورد کنترل سیاسی مستلزم رضایت است، ایده‌ها را نمی‌توان به‌سادگی به طبقات فرودست تحمیل کرد. طبقه سرکوب‌شده ایده‌هایی را که به او تحمیل شده، منفعلانه نمی‌پذیرد. طبقه مسلط باید ایده‌های خود را مناسب با تجارب و نیازهای طبقه فرودست طراحی کند. به‌علاوه، طبقه فرودست آن ایده‌ها را دوباره تفسیر و درباره آن‌ها گفت‌وگو خواهد کرد تا آن‌ها را با تجارب مادی کاملاً متفاوت خود سازگار کند)). (ادگار، ۱۳۸۹: ۱۲۹). تصویری که نظریه‌پردازان فرهنگ و جامعه توده‌وار ارائه می‌کنند، اغلب از نگرش مسیحیت پروتستانی به جامعه و حداقل از دکتربین اقتصادی «اقتصاد آزاد» گرفته شده است؛ اما نظریه‌پردازان اقتصاد سیاسی اکثر دیدگاه‌های خود را از دیدگاه مارکسیستی «تولید» گرفته‌اند. نظریه اقتصاد سیاسی برعکس نظریه فرهنگ توده‌وار، از پائین و نه از بالا به این فرآیند می‌نگرد تا توده‌ها بتوانند در ماشین سیاسی و اقتصادی و در تولید و توزیع پیام‌های فرهنگی مشارکت جویند. اکثر هواداران این مکتب فکری بر این باورند که انسان اساساً خوب است و این نیروهای اجتماعی است که او را به فساد می‌کشاند. از مارکس گرفته تا لنین از «مکتب انتقادی فرانکفورت» گرفته تا «مکتب اقتصادی لندن»، با همه تفاوت‌هایی که ملاحظه می‌شود، در کل معتقد به این نظریه اقتصاد سیاسی هستند. به طور کلی، در بررسی نظریه‌های مارکسیستی فرهنگ و فرهنگ توده‌ای و با لحاظ اصول عقاید مارکسیسم و دیدگاه صاحب‌نظران مکتب فرانکفورت و نو مارکسیست‌ها از جمله گرامشی و آلتوسر می‌توان گفت فهم مارکسیسم از فرهنگ مدرن و توده‌ای برحسب و یا در چارچوب مفهوم ایدئولوژی صورت می‌گیرد که همان ایده‌های طبقه حاکم است. بنابراین، لازمه فهم فرهنگ، فهم منافع طبقه حاکم و نهایتاً فهم روابط تولید و زبربنای اقتصادی است. با عنایت به تقسیم‌بندی فوق برای دستیابی به تعریفی منطقی و نسبتاً جامع و مانع از فرهنگ عمومی باید گفت که: فرهنگ عمومی بخشی از فرهنگ یک جامعه یا گروه است که اولاً: مورد پذیرش اکثریت افراد گروه قرار گرفته. ثانیاً: غیررسمی است. ثالثاً: ضمانت اجتماعی دارد (طالبی، ۱۳۸۰: ۴۰۹-۴۰۳).

نکته قابل توجه و اساسی اینکه وجه تمایز یک نظام فرهنگی از فرهنگ‌های دیگر و حوزه‌های معنایی یک فرهنگ، اجباری است که از آن حمایت می‌کند. درواقع فرهنگ اگر به بنیادین و عمومی تقسیم شود فرهنگ بنیادین که خطوط اصلی نظام اعتقادی و ارزشی را ترسیم

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ —

می‌کند، حالت زیربنایی را برای فرهنگ عمومی (که شکل عملیاتی و اجرایی یا همان روبنا را دارد) دارد (اخوان صفایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۵). بر این اساس، می‌توان گفت: «فرهنگ عمومی» حوزه‌ای از نظام فرهنگی جامعه است که پشتوانه آن اجبار قانونی و رسمی نیست، بلکه تداوم آن در گروه اجبار اجتماعی اعمال شده از سوی آحاد جامعه و تشکل‌ها و سازمان‌های غیردولتی (غیررسمی) است و برخلاف حوزه فرهنگ رسمی، که در نهایت، اجبار فیزیکی از آن حمایت می‌کند، حوزه فرهنگ عمومی عمدتاً بر پذیرش و اقبال استوار است و عدم پایبندی به آن، مجازات به معنای حقوقی کلمه، را در پی ندارد (رجب‌زاده، ۱۳۷۹: ۲۲). این نگرش اساس چارچوب نظری این تحقیق را در کنار تأکید مقام معظم رهبری به اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۷۰/۱/۲۶)، بر حوزه فرهنگ در مدیریت، در سطوح مختلف جامعه و عرصه‌های آن، به‌ویژه در عرصه تصمیم‌های کلان کشور، و به‌عنوان شکل‌دهنده به ذهن و رفتار عمومی جامعه، تشکیل می‌دهد. در این راستا، از جمله راه‌های پویا نمودن فرهنگ جامعه و فرهنگ عمومی توسعه و تقویت شوراهای فرهنگ عمومی استانی است (مقتدایی و همکاران، ۱۳۹۸: ۶۲). همچنین، برای اصلاح فرهنگی (و بالطبع توسعه و تثبیت امنیت)، بایستی به‌صورت همه‌جانبه و فراگیر عمل نمود و همه جنبه‌های بنیادی و نظری مانند تبیین نظریه فرهنگ عمومی و طراحی الگوهای رفتاری از منابع دینی و مباحث اجرایی و راهبردی مانند شبکه‌سازی فرهنگی، توزیع مناسب فرهنگی و... را مد نظر قرار داد (لطیفی و عبدالحسین‌زاده، ۱۳۹۵: ۲۳).

در زمینه فرهنگ عمومی در جامعه امروز ایران هنوز ابهامات فراوانی وجود دارد در سال‌های اخیر تماشای سریال‌های شبکه جم ماهواره بر فرهنگ عمومی مردم از جمله در تهران اثرگذار بوده است (تاجیک و لطیفی، ۱۳۹۵: ۳۱). همچنین، تحقیقات نشان می‌دهد پایین بودن سطح فرهنگ عمومی، ناآگاهی و فقر بینش مردم نسبت به فرهنگ و ارزش‌های ملی در ابعاد پنجگانه ارزش‌ها، هنجارها، نمادها، عقاید دینی و مذهبی و زبان تأثیر دارد (رحمتی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۹). با توجه به موارد اخیر و وجود ارتباط بین حوزه امنیت با فرهنگ عمومی، این مقاله درصدد سودهی فرهنگ عمومی به سمت مدیریت اعتراضات اجتماعی می‌باشد تا گامی در راستای بهره‌برداری از فرهنگ عمومی در امنیت جامعه آتی ایران بردارد. این مهم در راستای دیدگاه مقام معظم رهبری در این زمینه است

روش تحقیق: این نوشتار از نوع توسعه‌ای و کاربردی است که با استفاده از مطالعات نظری و کتابخانه‌ای در قسمت ادبیات تحقیق انجام شده است. جامعه آماری اولیه تحقیق صد نفر مرکب از نخبگان و مدیران در حوزه امنیت ناجا و تعدادی از دانشجویان دانشگاه آزاد می‌باشد که به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند. منطق این انتخاب استفاده از ترکیبی از خبرگان حوزه مدیریت و امنیت به دلیل اشراف به موضوع از یکسو و دانشجویان دانشگاه آزاد به عنوان نمادی

_____مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران: الگویابی در..... ♦

از بخش غیردولتی و تقریباً غیر وابسته به حوزه‌های امنیتی است که از طریق آن‌ها بهتر بتوان اعتراضات مطرح و ریشه‌های آنها را در جامعه شناسایی نمود و صرفاً از نگاه‌های وابسته به ارکان امنیتی حکومت استفاده نشود. روایی پرسشنامه از طریق پنج نفر از خبرگان و مدیران حوزه امنیت حاصل شده است و حصول پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ، بدست آمده است. پرسشنامه‌های محقق ساخته اولیه بین صد نفر از دانشجویان و خبرگان و مدیران حوزه امنیت توزیع شد و مصادیق ریشه‌های اعتراضات، قوت‌ها، ضعف‌های مرتبط با اعتراضات اجتماعی و شیوه‌های مدیریت آن‌ها احصا شد. در مرحله بعد به منظور استخراج مفاهیم پایه و فراگیر از سی تن از مدیران و خبرگان حوزه امنیت ناجا در جلسات خبرگی، کار دنبال شد. به دلیل کم بودن خبرگانی که در هر دو حوزه امنیت و فرهنگ عمومی اشراف داشته باشند و همچنین، در دسترس نبودن برخی از خبرگان و عدم همکاری برخی دیگر، از تمام حجم نمونه استفاده شد. بدین ترتیب، برای یافتن پاسخ سؤال‌ها از تکنیک دلفی استفاده شده است. و گزاره‌ها و مصداق‌ها به سوی دست‌یابی به مضامین پایه، فراگیر و سازنده تا ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های چارچوب مدیریت اعتراضات اجتماعی مبتنی بر فرهنگ عمومی، دنبال شد.

یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌ها

بر اساس پرسش‌های انجام شده پاسخ‌ها به سؤال‌های اولیه مطرح شده به شرح زیر جمع‌بندی و قابل توصیف است:

سؤال اول: ریشه‌های اغتشاشات در ایران امروز چیست؟ پاسخ‌های دریافتی به شرح جدول

زیر می‌باشد:

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹

جدول شماره ۲: ریشه‌های داخلی اعتراضات در ایران

ریشه‌های داخلی	ریشه‌های داخلی	ریشه‌های داخلی
۲۸-عرفان‌های کاذب	۱۵-هتک حرمت رسانه‌ها و روزنامه	۱-بیکاری
۲۹- تبعیض در تفسیر محتوای	۱۶- نابرابری‌های قانونی و فرهنگی	۲- فقر و انگیزه‌های اقتصادی
تهاجم فرهنگی	جنسیتی	۳- انگیزه‌های سیاسی و
۳۰- عدم برخورد مناسب قضایی	۱۷- سانسور و ضعف در آزادی بیان	اختلاف در گروه‌های سیاسی
با سوءاستفاده‌های کوچک و	۱۸- فساد دستگاه‌های دولتی	۴- فقر فرهنگی
بزرگ	۱۹- ضعف‌های حکومتی و	۵- بی‌اعتنایی به کسانی که در
۳۱- فرهنگ نامناسب و محترم	سهل‌انگاری	دفاع مقدس نقش فعالی
نبودن قانون	۲۰- بلایای طبیعی	داشته‌اند
۳۲- دخالت‌های نسنجیده افراد و	۲۱- تشدید شعارهای گروه‌گرایی	۶- اختلاف بین مسئولین
گروه‌های غیرمسئول در مسائل	۲۲- مشارکت حداکثری در انتخابات	۷- اختلافات مذهبی، نژادی،
اجتماعی و امنیتی	۲۳- مشارکت افراد با سنین کم در	قومی و زبانی
۳۳- بیکاری و تورم	انتخابات	۸- نابرابری درآمدها و تبعیض
۳۴- ضعف انضباط اجتماعی	۲۴- نقص شناخت و بصیرت	۹- تغییر در کابینه یک دولت
۳۵- عدم حاکمیت درست قانون و	۲۵- هوس‌ها	۱۰- بازی‌های ورزشی
اعمال مناسب آن	۲۶- تفاوت در بینش‌ها	۱۱- اعتیاد
۳۶- افزایش طلاق	۲۷- پوک شدن بسیاری از مسئولین	۱۲- واردات بی‌رویه و فلج‌کننده
	و مردم از محتوای اسلامی، ایرانی و	۱۳- سپرده‌گذاری‌های بلندمدت
	انسانی	۱۴- آب‌وهوای بد و کمبود آب

تحلیل: با بررسی موارد مندرج در جدول بالا، در نگاه اولیه می‌توان ریشه آن‌ها را در مفاهیم فرهنگی، اجتماعی دنبال نمود؛ اما با نگاه عمیق‌تر موارد دیگری استخراج شد. در این زمینه روش زیر برای رسیدن به مضامین پایه دنبال شد:

جدول شماره ۳: مصادیق و گزاره‌های مرتبط با ریشه‌های داخلی اعتراضات در ایران - گزاره‌های پایه

کدهای پایه	مصادیق
اقتصادی	۱،۲،۸،۱۲،۱۳،۱۴،۳۲
سیاسی	۳،۵،۶،۹،۱۶،۱۷،۱۸،۱۹،۲۲،۲۳،۳۲،۳۴
اجتماعی	۷،۱۰،۱۱،۱۵،۲۰،۲۱،۳۰،۳۳،۳۵
فرهنگی	۴،۲۴،۲۵،۲۷،۲۸،۲۹

همانطور که از جدول شماره (۳)، استنباط می شود، مصادیق مندرج در جدول شماره (۲)، در زمینه ریشه های داخلی اعتراضات اجتماعی در ایران، قابلیت تبدیل شدن به چهار مضمون پایه را دارند.

جدول شماره ۴: ریشه های خارجی اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران

ریشه های خارجی اعتراضات	ریشه های خارجی اعتراضات	ریشه های خارجی اعتراضات
۱۳- دسترسی آسان به اطلاعات	۷- ترویج نسبی گرایی	۱- دشمنان خارجی
۱۴- افزایش سفرهای خارجی	۸- استفاده از شیوه های مرموز و ناشناخته	۲- تحریم ها
۱۵- امپریالیزم فرهنگی و سیاسی	۹- ترویج، اینترنت، تلگرام و انواع بازی های رایانه ای	۳- نفوذ ایادی دشمن در ارکان نظام
۱۶- عرفان های نوظهور	۱۰- تأثیرات جهانی شدن	۴- گسترش اینترنت و ماهواره
۱۷- جاذبه های توریستی (صنعت توریسم)	۱۱- توسعه فناوری و دیجیتال	۵- ترویج فرهنگ سکولاریسم و اصالت سود
۱۸- تغییر الگوهای ارتباطی	۱۲- تأثیر سبک زندگی غربی و تغییر ارزش ها	۶- ترویج اومانیزم
۱۹- برتری های فرهنگی، علمی و فناوری غرب		

تحلیل: جدول شماره (۴) ف مصادیق و گزاره های مرتبط با ریشه خارجی اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران را نشان می دهد. مضامین پایه این مصادیق به شکل جدول زیر دنبال شد:

جدول شماره ۵: مصادیق و گزاره های مرتبط با ریشه های خارجی اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران - گزاره های پایه

مصادیق	کدهای پایه
۸،۱۱،۱۳،۱۹	علمی
۱،۲،۳،۱۵	سیاسی
۹،۱۰،۱۴،۱۶،۱۷،۱۸	اجتماعی
۴،۵،۶،۷،۱۲	فرهنگی

مطابق مندرجات جدول شماره (۵)، مضامین پایه ریشه خارجی اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران، عوامل علمی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است.

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———
سؤال دوم: مهم‌ترین ضعف‌ها و قوت‌های جامعه امروز ایران در مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی کدامند؟

جدول شماره ۶: از مهمترین ضعف‌ها و قوت‌های جامعه امروز ایران در مدیریت اعتراضات اجتماعی

ضعف‌ها	قوت‌ها
۱- کم‌توجهی مسئولین به خواسته‌های مردم	۱- دین و ارزش‌های دینی
۲- ضعف رسانه‌های داخلی و جذابیت نداشتن آنها	۲ وجود قوای سه‌گانه نیروهای مسلح
۳- تفسیرهای متفاوت از دین و ارزش‌های دینی	۳- قدرت بالای وزارت اطلاعات
۴- ناتوانی در مقابله با قدرت رسانه‌ای دشمن	۴- رهبری هوشمند
۵- غرب‌زدگی در بین اقشار جامعه و نخبگان	۵- ارتقاء دانش و بینش سیاسی
۶- گسترش سبک زندگی غربی	۶- ایرانی بودن
۷- نداشتن راهبردهای مرحله‌ای ملموس در برنامه‌های حکومتی (اقتصادی، سیاسی، رفاه، توسعه و اجتماعی)	۷- بالا بودن نرخ سرمایه اجتماعی در جامعه
۸- اختلاف فرهنگی در اقشار گوناگون جامعه	۸- توانایی در مهندسی معکوس جنگ روانی
۹- بروز شکاف بین مسئولین و مردم	۹- حضور مرجعیت شیعه
۱۰- گسترش شعارگرایی در جامعه	۱۰- تجربه تاریخی ایرانیان

تحلیل: طبق مندرجات حاصله در جدول بالا، بیشترین تأکید بر مسائل و موضوعات فرهنگی است. در این راستا مضامین پایه در جدول شماره (۶)، به شرح زیر دنبال شد.

جدول شماره ۷: مصادیق مرتبط با مهمترین ضعف‌ها و قوت‌های جامعه امروز ایران در مدیریت اعتراضات اجتماعی - گزاره‌های پایه

مصادیق قوت‌ها	کدهای پایه	مصادیق ضعف‌ها	کدهای پایه
۸	علمی	۱،۷،۹،۱۰	سیاسی
۲،۳،۴،۵	سیاسی	۲،۳،۴،۵،۶،۸	فرهنگی
۶،۱۰،۷	هویت	-----	-----
۱،۹	فرهنگی	-----	-----

مطابق جدول شماره (۷)، مضامین پایه مرتبط با مهمترین ضعف‌ها و قوت‌های جامعه امروز ایران در مدیریت اعتراضات اجتماعی، عبارتند از علمی، سیاسی، هویت و فرهنگی. در مورد

_____مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران: الگویابی در..... ♦
ضعفها نیز دو مضمون سیاسی و فرهنگی بدست آمد.

سؤال سوم: روش‌های مدیریت و کنترل اعتراضات اجتماعی کدامند؟ مهمترین راهکار پیشگیری از بروز اعتراضات اجتماعی چیست؟ در این زمینه پاسخ‌های حاصله بعد از جمع‌بندی به شرح جدول زیر جمع‌بندی شده است. اما نکته قابل تأمل تأکید اکثر پاسخ‌دهندگان به ارتقاء موارد مندرج در فرهنگ عمومی جامعه در سطوح مردمی و مسئولین به عنوان مهمترین راهکار در پیشگیری از اعتراضات اجتماعی، است:

جدول شماره ۸: از مهمترین روش‌های مدیریت اعتراضات اجتماعی

روش‌های مدیریت و کنترل اعتراضات اجتماعی	روش‌های مدیریت و کنترل اعتراضات اجتماعی	روش‌های مدیریت و کنترل اعتراضات اجتماعی
۱۳- گسترش زمینه تکریم ارباب‌رجوع	۷- هدایت معترضین به بیان خواسته‌ها از جریان قانونی	۱- آگاهی‌سازی رسانه‌ای
۱۴- بهره‌برداری از سرمایه‌های اجتماعی و مشارکت مردمی	۸- گسترش تریبون آزاد	۲- گسترش فضاهای آموزشی و رسانه‌ای
۱۵- ارتقا و توسعه فرهنگ کار و احساس مسئولیت	۹- تأکید بر هویت ایرانی	۳- افزایش اعتماد مردم و دولت
۱۶- قانون‌مندی	۱۰- بهره‌برداری از رسانه‌ها و هنر	۴- رسیدگی مسئولین به مردم
۱۷- توسعه فرهنگ پاسخگویی	۱۱- استفاده از کلام رهبری	۵- از بین بردن ضعف‌های حکومتی
	۱۲- توسعه رفاه اجتماعی	۶- توهین نکردن به مذاهب

تحلیل: پاسخ‌های دریافتی مندرج در جدول بالا نشان می‌دهد که پاسخ‌ها ناظر به سطح فرهنگ عمومی در سطوح راهبردی، میانی و تاکتیکی است. این موضوع به شکل زیر از مصادیق حاصل شد:

جدول شماره ۹: مصادیق و گزاره‌های مرتبط با مهمترین روش‌های مدیریت اعتراضات اجتماعی در ایران - گزاره‌های پایه

کدهای پایه	مصادیق
راهبردی	۱،۳،۹،۱۰،۱۲،۱۴
میانی	۱۱،۱۵،۱۶،۱۷
تاکتیکی	۸،۱۳ ف ۲،۴،۵،۶،۷

مطابق مندرجات جدول شماره (۹)، مضامین پایه ریشه خارجی اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران، عوامل علمی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است. مطابق جدول شماره (۹) مهمترین روش‌های مدیریت اعتراضات اجتماعی در ایران را باید در سطوح راهبردی ف میانی و تاکتیکی دنبال نمود. در ادامه مضامین پایه بدست آمده توسط خبرگان ذیل مفهوم فراگیر فرهنگ عمومی به صورت زیر جانمایی شد:

نمودار شماره ۱: ریشه‌های داخلی و خارجی، اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران، قوت‌ها و ضعف‌های مدیریت و روش‌های مدیریت آن‌ها

مطابق نمودار شماره (۱) و اجماع خبرگان به اهمیت فرهنگ عمومی، این سؤال مطرح می‌شود که کدام الگوی فرهنگ عمومی و با چه ویژگی‌هایی می‌تواند در مدیریت اعتراضات اجتماعی مفید واقع شود؟ برای پاسخ به روال پیشین با ادغام مفاهیم فراگیر با هدف دست‌یابی به مفاهیم فراگیرتر موضوع دنبال شد.

جدول شماره ۱۰: گزاره‌های فراگیر اولیه و نهایی روش‌های مدیریت اعتراضات اجتماعی در ایران-ابعاد

مفاهیم فراگیر (۱)	مفاهیم فراگیر نهایی (۲) یا ابعاد
سطح راهبردی، سیاسی، هویت	ساختاری
سطح میانی، فرهنگی	گفتمانی
اجتماعی، علمی	ارتباطی
سطح تاکتیکی، اقتصاد	رفتاری

مطابق جدول شماره (۱۰)، مفاهیم فراگیر بدست آمده در زمینه ریشه‌های اعتراضات، قوت‌ها و ضعف‌ها و روش‌های مدیریت اعتراضات اجتماعی در ایران، درجهت دستیابی به ابعاد کلی در پانل خبرگی دنبال شد و چهار بعد ساختاری گفتمانی، ارتباطی و رفتاری نهایی شد. در این زمینه پرسشنامه‌ای تهیه شد و روایی آن با استفاده از پنج نفر از نخبگان حوزه امنیت و پایایی آن با آلفای کرونباخ بدست آمد. بر این اساس الگویابی از فرهنگ عمومی مبتنی بر جمع‌بندی پیشنهاد نخبگان در پرسشنامه با چهار بعد زیر و با مولفه‌ها و شاخص‌های مندرج در آن، پیشنهاد شد که در این تحقیق به عنوان الگوی پیشنهادی برای مدیریت اعتراضات اجتماعی با بهره‌برداری از فرهنگ عمومی پیشنهاد می‌شود:

جدول شماره ۱۰: پایایی ابعاد بر اساس آلفای کرونباخ

متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ
بعد ساختاری	۰,۷۴۶
بعد گفتمانی	۰,۷۲۹
بعد ارتباطی	۰,۷۰۱
بعد رفتاری	۰,۷۶۶

چنانکه در جدول شماره (۱۰) مشاهده می‌شود، ضرایب پایایی همگی از حد متوسط بالاتر است و بنابراین، ابعاد حاصله از پایایی لازم برخوردار می‌باشد.

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———
 در ادامه کار هشت مضمون پایه، به روال پیشین به شکل جدول زیر در ابعاد چهارگانه
 ساختاری، گفتمانی، ارتباطی و رفتاری دنبال شد. در نتیجه، چارچوب مفهومی زیر به عنوان یافته
 این مقاله برای ارائه الگوی مورد نظر در این مقاله ارائه می‌گردد.

جدول شماره ۷: جدول ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های فرهنگ عمومی

ابعاد	مؤلفه	شاخص‌ها
ساختاری	انسجام	نماد مشترک
		همابهنگی بین ساختارها
		ثبات
		خلاقیت و نوآوری
گفتمانی	توحید محوری	مدیریت تحول
		شایسته‌سالاری
		خداباوری
		التزام به ارزش‌های دینی
ارتباطی	حیات معقول	معیار بودن ارزش‌های الهی در روابط
		امر به معروف و نهی از منکر
		قانون‌گرایی
		بصیرت
رفتاری	حقوق	عدم تحجر
		عدالت ورزی
		سلامت اجتماعی
		رعایت حقوق متقابل
سبک زندگی	ارتباطات	اعتماد
		عام‌گرایی
		عواطف و تعهد متقابل
		احترام متقابل
سبک زندگی	اخلاق	صداقت و درستکاری
		مداراف‌صبر و تحمل
		تحکیم هویت
		اوقات فراغت

الگوی مصرف		
وجدان کاری		
فرهنگ انتظار و		
امیدآفرینی		

نتیجه گیری:

این مقاله با هدف دستیابی به چارچوبی برای ارائه الگوی مناسب مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران دنبال شد. بدین منظور ضمن بررسی ادبیات مفهومی اعتراضات اجتماعی و فرهنگ عمومی و مطالعه مبانی نظری، پیوند میان عرصه فرهنگ عمومی و امنیت در نظریه‌های اجتماعی محرز گشت. همچنین بر ارتباط میان عرصه‌هایی چون سواد رسانه‌ای، سواد آماری، تاثیرات ماهواره‌ای و قدرت تأثیر فرهنگ عمومی بر عقاید، رفتارها و هنجارها فردی و اجتماعی در رابطه با موضوع امنیت اجتماعی در ایران تأکید شد. در ادامه برای پاسخ به سؤال اصلی تحقیق و اینکه الگوی مناسب مدیریت اعتراضات اجتماعی و فرهنگی در ایران کدام است؟ مطابق پانل خبرگی مهمترین مصادیق ریشه‌های داخلی و خارجی اغتشاشات در ایران بررسی شد و این موضوع در جهت دستیابی به مفاهیم پایه در کنار مهمترین روش‌های مدیریت این اعتراضات، تعقیب شد. پس از انتخاب فرهنگ عمومی به‌عنوان عام‌ترین مفهوم برای مفاهیم پایه و فراگیر بدست آمده، سؤال اصلی مقاله جای خود را در این تحقیق باز یافت. بدین منظور مفاهیم مندرج در فرهنگ عمومی، یا همان مفاهیم فراگیر بدست آمده، در جهت شناسایی ابعاد فرهنگ عمومی در رابطه با امنیت در پانل خبرگی دنبال شد و چهار بعد ساختاری، گفتامی ارتباطی و رفتاری، توسط خبرگان نهایی شد. این موضوع به همین روال در جهت شناسایی مؤلفه و شاخص‌های ابعاد یادشده در پانل خبرگی دنبال شد. در نهایت چارچوبی ارائه شد که امید است با تکیه بر آن بتوان الگوی مناسبی را برای مدیریت اعتراضات اجتماعی در ایران دنبال نمود. نکته پایانی این مقاله این است که مطابق یافته‌ای این تحقیق تاکنون تحقیق عمیق و جدی در باب چگونگی ایجاد پیوند میان فرهنگ عمومی با حوزه امنیت و مدیریت اعتراضات اجتماعی در ایران با بهره‌برداری از این پیوند ایجادشده نشده است. در واقع، ابهام در مورد ابعاد، مؤلفه و شاخص‌های فرهنگ عمومی از یک سو و پیچیدگی مقوله امنیت در ایران از سوی دیگر و همچنین وسعت و گستردگی جنبه‌های گوناگون موجود در فرهنگ عمومی با توجه به شرایط اقلیمی و محیطی ایران و وجود اقوام و فرقه‌های مختلف، حصول نتیجه نهایی و ارائه نسخه پایانی و الگوی نهایی در این زمینه را با سختی مواجه می‌نماید. امید است این تحقیق

◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ ———
بتواند دریچه‌ای در این باب گشوده باشد و دیگر محققان بتوانند رابطه فرهنگ عمومی و مدیریت اعتراضات اجتماعی را مبتنی بر تحقیقاتی گسترده‌تر و با به خدمت گرفتن پژوهشگران گروهی و امکانات بیشتری دنبال نمایند.

پیشنهاد ها:

برای بهره‌برداری از سرمایه‌های نرم موجود در فرهنگ عمومی جمهوری اسلامی ایران در جهت حفظ، تداوم و توسعه همبستگی ملی و مدیریت اعتراضات اجتماعی موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

- تبلیغات رسانه‌ای و ایجاد برنامه‌های تلویزیونی ملی و فراخوانی مردم برای تقویت جنبه‌های مثبت فرهنگ عمومی و اصلاح جنبه‌های ناکارآمد و غیرسالم از فرهنگ عمومی جامعه
- ترغیب مشارکت عمومی برای شرکت در فضاهای کار و اقتصادی به منظور توسعه اشتغال و فاصله‌گیری از فضاهایی کاذب و مشوش‌ساز
- تقویت جنبه‌های نزدیک‌ساز مردم و مسئولین با افزایش همکاری‌های بخش‌های امنیتی با بخش‌های مردمی مبتنی بر صداقت و عقلانیت
- شناخت و بکارگیری زمینه‌های موجود در ابعاد ساختاری، ارتباطی، گفتمانی و رفتاری فرهنگ عمومی در برنامه‌های امنیتی و فرهنگی مانند کنترل اعتراضات اجتماعی
- تقویت و ارتقاء فرهنگ عمومی جامعه با ایجاد موج‌های فرهنگی-تبلیغی در زمان‌های آرام به‌منظور بالا بردن ظرفیت عمومی در مواقع بحرانی
- انجام تحقیق و مطالعات گروهی عمیق و گسترده ملی در باب شناخت جوانب فرهنگ عمومی در ایران به دور از تعصبات دینی، مذهبی و طایفه‌ای و فرقه‌ای، و دنبال نمودن توسعه امنیت در کشور مبتنی بر یافته‌های آن، در پایان‌نامه‌های دانشجویی و پژوهشگاه‌ها.

منابع

الف: منابع فارسی

- اخوان صفایی، زینب؛ پوراحمدی، حسین؛ رنجبر، محمدعلی (۱۳۹۵). **تحلیل نسبت فرهنگ عمومی و بنیادی بر اساس نظریه‌ی سه وجهی فرهنگ**، پژوهشنامه تاریخ اسلام، سال ششم، شماره ۲۴.
- ادگار، اندرو و پیترسج، ویک (۱۳۸۹). **نظریه‌های فرهنگی**، ترجمه مسعود خیرخواه، تهران: آگه.
- آرون، ریمون (۱۳۵۴). **مراحل اساسی اندیشه در جامعه شناسی**، ترجمه ب. پرهام، جلد ۱، تهران: بی‌جا.
- آزادارمکی، تقی (۱۳۸۷). **جامعه‌شناسی فرهنگ**، تهران: علم.
- انصاری، محمدعلی (۱۳۹۸). **در باب فرهنگ عمومی**، فصلنامه فرهنگ اصفهان، شماره ۵۵ و ۵۶.
- مور، استفان (۱۳۸۵). **کلیت جامعه‌شناسی**، ترجمه عباس محمدی اصل، تهران: نشر نی.
- آلمال، فرنگیس (۱۳۸۰). **ملاحظات پیرامون فرهنگ عمومی و اصلاح آن**، مجموعه مقالات جامعه و فرهنگ، تهران: آرون. ج ۱.
- الوانی، سیدمهدی (۱۳۸۱). **تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی دولتی**، تهران: سمت.
- بیهقی، حسینعلی (۱۳۸۵). **پژوهش و بررسی فرهنگ عامه ایران**، تهران: آستان قدس رضوی.
- پهلوان، چنگیز (۱۳۸۲). **گفتارهایی در زمینه فرهنگ و تمدن**، تهران: قطره.
- تاجیک اسماعیلی، سمیه؛ لطیفی، رقیه (۱۳۹۵). **نقش تماشای سریال‌های ماهواره ای بر فرهنگ عمومی**، مجله مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال ۱۳، شماره ۵۰.
- حاتمی، علی (۱۳۹۸). **سواد آماری و فرهنگ عمومی نسبت به پیمایش**، مجله پژوهش‌های ارتباطی، شماره ۹۸.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳). **لغت‌نامه دهخدا**، ج ۳، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). **لغت‌نامه دهخدا**، ج ۴۵، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- رجب‌زاده، احمد (۱۳۷۹). **درآمدی بر فرهنگ عمومی**، مجله آزما، شماره ۱۰.
- رحمتی، داریوش؛ حیدری، شهریار؛ باغانی، رمضانعلی؛ شمسانی، محد مهدی (۱۳۹۱). **بررسی تاثیر فرهنگ بر امنیت**، دوره ۴، شماره ۴۰.
- روح الامینی، محمود (۱۳۷۹). **انسان‌شناسی، گرد شهر با چراغ**، تهران: عطار.
- شفیعی، جمال و همکاران (۱۳۹۳). **مطالعات گروهی دانشجویان دوره اول مدیریت راهبردی فرهنگی**، تهران: دانشگاه دفاع ملی.
- صالحی امیری، سید رضا و عظیمی دولت آبادی، امیر (۱۳۸۷). **پژوهش‌کده تحقیقات استراتژیک**.

- ◇ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال شانزدهم، شماره پنجاه و سوم، زمستان ۱۳۹۹ —
- صالحی امیری، سید رضا (۱۳۸۶). **مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی**، تهران: نشر نی.
- طالبی، ابوتراب (۱۳۸۰). **استراتژی‌های عمده در رابطه با فرهنگ عمومی**، ج ۱، تهران: آرون.
- فیاض، ابراهیم (بی‌تا). **فرهنگ عمومی و افکار عمومی**، تهران، نشر فرهنگ عمومی.
- قجر، شبنم؛ مهمانلی، مهران (۱۳۹۶). **بررسی نقش رسانه بر میزان فرهنگ عمومی**، نشریه مدیریت رسانه، شماره ۳۷.
- کانکلینی، نستور گارسیا (۱۳۷۹). **گزینه‌های سیاست فرهنگی در عرصه جهانی شدن**، ترجمه مصطفی اسلامی در کتاب گزارش جهانی فرهنگ، تهران: انتشارات کمیسیون ملی یونسکو.
- کوزور، لوی. (۱۳۷۶). **زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی**، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی.
- لوبون، گوستاو (۱۳۶۹). **روانشناسی توده‌ها**، ترجمه ک. خواجه‌ی‌ها، تهران، روشنگران.
- مشیری‌زاده، حمیرا (۱۳۸۱). **درآمدی نظری بر جنبش‌های اجتماعی**، تهران، پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- مقتدایی، عباس؛ سرتیپ‌زاده، لیلیا (۱۳۹۸). **تبیین چیستی شورای فرهنگ عمومی و جایگاه استانی آن: تحلیلی بر مبنای مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی**، شماره ۵۵ و ۵۶.
- نوربخش، سیدمرتضی (۱۳۸۸). **واژگان علوم اجتماعی**، تهران: بهینه.

منابع لاتین:

- Banks, A. (1972). *The theories of social movement*, London :Macmillan.
- Gur,T.R. (1970). *Why men Rebel*, Princeton: Princeton university press.
- Macon's, j.and k.Plummer. (1997). *society: A Global introduction*, New York prentice Tallit ion.
- Marx, k. (1985). *The class basic of politics and Revolution*, in Collins: 10-31.
- Loveland,j. (1985). *protest: studies of collective Behavior and social Movements*, Network: transaction Books.
- Overcall, A. (1993). *social movements: Ideologies, interests, and Identities*, New Brunswick, Transaction Books.
- Putnam.R.D. (1993). *Making Democracy Work: civic traditions in modern Italy*, Princeton University Press, Princeton.